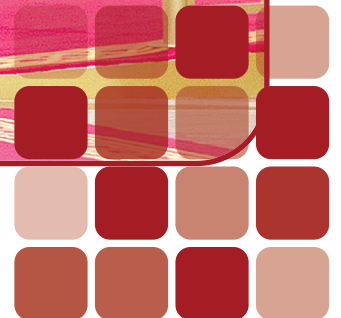

KÖRFEZ'İN 2011-2015 YILLARI ARASINDA SURİYELİ SELEFİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI

EMCED AHMED CİBRİL

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ISBN: 978-605-06622-3-8

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48

Email : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar: Anadolu Ajansı (AA)

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir”

KÖRFEZ'İN 2011-2015 YILLARI ARASINDA SURİYELİ SELEFİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI

Yazar Hakkında

Emced Ahmed Cibril

Ortadoğu konusunda çalışmalar yürüten uzman araştırmacıdır. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Kahire Üniversitesi Ekonomi ve Siyasi Bilimler Fakültesi'nde tamamlamıştır. Hâlihazırda Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde doktora eğitimine devam etmektedir. Filistin meselesi, Arap dış politikaları, bölgesel ve uluslararası politikalar vb. alanlarına ilgi duymaktadır. Suudi Arabistan politikasını konu alan yayınlanmış iki kitabı bulunmaktadır. Ayrıca "Ru'ye Türkiye", "Arap Geleceği Dergisi", "Arap Meseleleri Dergisi", "Filistin Çalışmaları Dergisi" ve "Ortadoğu Çalışmaları Dergisi" gibi düzenli olarak yayınlanan hakemli Arap dergileri için çok sayıda makale kaleme almıştır. 2016 yılından bu yana el-Arabî el-Cedîd gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır. Bunların yanı sıra el-Cezîra, el-Hivâr, er-Rafideyn ve Yemen Şebâb gibi TV kanallarına konuk olmaktadır.

Temmuz 2020

İçindekiler

Giriş	3
Çalışmanın Problemi	3
Çalışmanın Bölümleri	3
İç Savaş Öncesi Suriye Selefilğine Dair Genel Bir Harita	4
Körfez'in Suriye Selefilğine Dönük Politikasının Parametreleri	7
Suriye Selefilğine Yönelik Körfez Politika Araçları	10
Suriye Toplumunun İhtiyaçlarının Karşılanması İçin Fon Toplanması.....	10
Selefilerin Suriyeli Devrimciler için Mali ve Askerî Destek Çağrısında Bulunması	11
<i>Şeyh Muhammed Surûr Zeyn el-Âbidîn</i>	11
<i>Şeyh Adnan el-Ar'ûr</i>	11
Suriye İç Savaşı'nın Ardından Suriye Selefilğinin Dönüşümü	12
Cihatçı Selefilik ve Suriye İç Savaşı'nın Gelişimi	13
Sonuç	15
Dipnotlar	17

Giriş

Mart 2011'den bu yana devam eden Suriye İç Savaşı, yeni ve karmaşık bir süreci beraberinde getirmiştir. Orta Doğu'daki bölgesel düzenin Suriye sorunu üzerinden yeniden şekillendirilmesi gündeme gelmiş, bu bağlamda yerel ve yabancı aktörlerin bölgede üstlendikleri roller ve izledikleri politikalar da yeniden tanımlanmıştır.

Suriye'de barışçıl gösteriler, halk ve gençlik ayaklanmaları şeklinde başlayan olaylar, zaman içerisinde dış güçlerin odak noktası hâline gelmiş ve dışardan birçok müdahaleye maruz kalmıştır. Binlerce yabancı savaşçı bölgeye akın etmiş ve burada gruplaşmıştır. Ülkede devrim olarak başlayan hareket, “militarizm, mezhepçilik ve toplumun parçalanması” şeklinde temel boyutlar kazanmış; Suriye halkının ve devrim hareketinin menfaatlerine karşı faaliyetler yürüten dış güçlerin amaçlarına hizmet eden bir operasyon hâline gelmiştir.

Bu bağlamda Kuveyt, Suudi Arabistan ve Katar özelinde Körfez ülkelerinde bulunan “Körfez Selefi Şebekeleri”nin rolü artmış; bu şebekeler, özellikle devrimin başlangıcında Suriyeli Selefi örgütlere düzenli aralıklarla maddi destek sağlamıştır. Eylül 2015'in sonlarında Rusya'nın Suriye'ye askerî müdahalede bulunması olayları Suriye rejimi lehine çevirmiştir. Bölgesel ve uluslararası politikalarda ise “terörle mücadele” ilkesi ön plana çıkmıştır. Tüm bu etkenler ise cihatçı Selefi örgütlerin hareket ve faaliyet alanlarının kısıtlanmasına neden olmuştur.

Çalışmanın Problemi

Suriye muhalefetine ABD, Körfez, Türkiye ve Fransa'dan siyasi-lojistik destek sağlanmasına ve fon aktarılmasına rağmen Suriye muhalefet güçleri, Suriye'de devrim gerçekleştirememiş; gerek güç kullanarak gerekse BM gözetiminde müzakereler yoluyla veya siyasi çözümler ara-

cılığıyla Esad rejiminin çökertilmesinde başarı sağlayamamışlardır.

Bazıları bu başarısızlığın arka planında İran-Hizbullah eksenini gibi rejimin dış müttefiklerinin yer aldığını savunmaktadır. Bazıları ise Suriye devriminin gerçekleştirilememesinde Suriye toplumunda meydana gelen bölünmelerin, muhalefetin parçalanmasının ve çeşitli Selefi hareketlere destek verme konusunda Körfez'de yaşanan rekabetin etkili olduğu kanısındadır. Bu destek ve yardımlar, “El-Nusra Cephesi” (sonradan “Şam Kurtuluş Heyeti” olarak isimlendirilmiştir) gibi cihatçı Selefi örgütlerin ve IŞİD'in başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Nitekim dış güçlerin ve ülke içerisindeki çatışmanın bastırılmasında Suriye İç Savaşı için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen Rusya'nın askerî müdahalesi, IŞİD'i zayıflatırsa da IŞİD söz konusu yardımlar sayesinde belli bir zaman diliminde ve belli bölgelerde rejimin boşluğunu doldurabilmiştir.

Yukarıda yer alan veriler ışığında bu çalışma; Körfez bölgesi başta olmak üzere dış güçlerin, uluslararası ve bölgesel politikalarının Suriye İç Savaşı'nın ilk dört yılında Suriye'deki Selefi hareketler üzerinde nasıl etkiler yarattığını incelemeye odaklanmıştır. Çalışmada 2011 yılı başlangıç kabul edilecek ve bitiş noktası olarak Eylül 2015'in sonlarında meydana gelen Rus askerî müdahalesi alınacaktır. Zira, Rusya'nın müdahalesi iç savaşın gidişatını ve geleceğini etkilemiş; Rusya Suriye'deki çatışmaya müdahale eden en önemli aktör olmuştur. Böylelikle Suriye'deki çatışma hem uluslararası hem de bölgesel bir çatışma hâline gelmiştir. Rusya'nın böyle bir müdahalede bulunması Suriye muhalefet güçlerinin Esad rejimi ile mücadele etmesine de engel olmuştur.

Çalışmanın Bölümleri

Çalışma beş bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm, Suriye'deki Selefilik ile ilgili bir

arka plana yer vermekte ve genel bir harita çizmektedir. İkinci bölüm, Körfez'in Suriye Selefilğine yönelik izlediği politikaların belirleyicilerinden oluşmaktadır. Üçüncü bölüm, Suriye Selefilğine yönelik Körfez politika araçlarını içermektedir. Dördüncü bölüm, Suriye İç Savaşı'nın ardından Suriye Selefilğinin dönüşümlerini ele almaktadır. Beşinci bölüm, cihatçı Selefilği ve Suriye İç Savaşı'nın gelişimini konu edinmektedir. Sonuç kısmında ise Suriye Selefilğinin geleceğine yönelik çıkarımlardan bahsedilmektedir.

Suriye'de Selefilik hareketleri 19.yüzyılın sonlarında ülkenin en önemli tarihî iki merkezi olan Şam ve Halep'te ortaya çıkmıştır.

İç Savaş Öncesi Suriye Selefilğine Dair Genel Bir Harita

Bu bölümde Mart 2011 tarihinde patlak veren iç savaştan önce Suriye'deki Selefi hareketlerin doğuşuna, tarihsel arka planına, diğer İslami akımlarla ve iktidardaki rejimle olan ilişkilerine ve şiddete dayanan faaliyetlerine değinilecektir.

Suriye'de Selefilik hareketleri 19.yüzyılın sonlarında ülkenin en önemli tarihî iki merkezi olan Şam ve Halep'te ortaya çıkmıştır. Suriye Selefilği birçok aşamadan geçtiyse de ilk başlarda Mısır'da Şeyh Muhammed Abduh tarafından yayılan reformcu Selefilik ile büyük oranda benzerlik göstermiştir. Suriye Selefilğinin sembol isimleri Şeyh Abdurrahman el-Kevâkibi (1849-1902), Şeyh Cemaleddin el-Kâsımî (1914-1966) ve Şeyh Muhammed Reşîd Rıdâ (1865-1935) gibi düşünür ve din adamları olmuştur. Politika, Suriye Selefilğinin merkezinde yer almıştır.

Ancak Şam'da temelleri atılan Selefilik hareketlerinin ideolojik yapısı Mısır'daki reformcu Selefilikten farklı değildir.¹

Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin), Suriye'de ilk kez 1940'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı andan itibaren Şam, Halep, Humus ve Hama'daki Sufizm, Selefilik ve Liberal İslam gibi farklı arka planlara sahip İslami örgütlerden oluşan bir topluluk hâline gelmiştir. Müslüman Kardeşler, İslam düşünürü ve Şam Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Şeyh Mustafa es-Subâî Dönemi'nde büyük bir gelişme göstermiştir. Ancak Baas Partisi'nin Mart 1963'te Suriye'de iktidara gelmesinin ardından hareket içerisinde birbiri ardına yaşanan problemler nedeniyle birlik ve beraberlik yapısı bozulmuş ve Suriye'deki Müslüman Kardeşler 1960'ların ortalarından itibaren dağılmaya başlamıştır. Suriye'de iktidara gelen Baas Partisi, Suriye'deki Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın lideri İsâm el-Attar'ın hac vazifesini yerine getirdikten sonra ülkeye dönmeye engel olmuştur.²

Baas Partisi'nin yönetime gelmesiyle reformcu Selefilik parçalanmış ve bu hareket hayır kurumlarına dönüşmüştür. Dergi gibi yayınları ise kültür alanında faaliyetlerine devam etmiştir. Reformcu Selefilik hareketinin mensupları ise düşmanları ile ideolojik tartışmalara girmeye başlamışlardır. Öyle ki bu tartışmalar 1970'li yılların sonunda zirve yapmış ve reformcu Selefilik, yerini bilimsel Selefilğe bırakmıştır. Şeyh Muhammed Nasır ed-Dîn el-Elbânî ve Şeyh Saîd el-Bûtî münazarası bilimsel tartışmalara örnek gösterilebilir.³

Hafız Esad'ın 16 Kasım 1970 tarihinde darbe yaparak iktidarı ele geçirmesinin ardından merkezi otoriter yönetim yapısı tüm ülkeye hâkim olmuştur. Ekonomide de devletin merkezi rolü artırılmıştır.⁴ Kamuda sınırlamalar getirilmiş, güvenlik organlarının ve ordunun yetkileri genişletilmiştir.

Daha sonra Suriye Anayasası'nda İslam'ın devletle olan ilişkisine yönelik tartışmalar yeniden alevlenmiştir. Mervan Hadid ve arkadaşları tarafından Hama'da başlatılan direniş hareketlerine Suriye muhalefet güçleri ve Müslüman Kardeşler Teşkilatı da katılmıştır. Bu ayaklanmalar daha sonra bir kaosa dönüşmüş, bu süre zarfında Baas Partisi Genel Merkezi ve partiye bağlı kuruluşlara saldırılar düzenlenmiştir.⁵

Hafız Esad, devlet başkanının resmî dininin İslam olduğunu belirten maddeyi yürürlüğe koymasına rağmen Mervan Hadid, hükûmetle pazarlığa oturmayı reddetmiştir. Zira Hadid, Suriye rejimi ile başa çıkmanın en iyi yolunun güç kullanarak rejimi devirmek veya Müslüman Kardeşler'i ayaklandırmak olduğunu düşünmüştür. Bu bağlamda 1975'te "Müslüman Kardeşler Öncülüğü"nü inşa etmeye çalışmış ancak akabinde tutuklanmıştır. Tutuklu olsa da hapisneden İslam âlimlerine ve İslami hareketlere dönük olarak "kâfir rejim"e karşı cihat çağrısında bulunmuştur.⁶

Mervan Hadid'in işkence yapılarak öldürülmesinin ardından Müslüman Kardeşler'e Abdussettar ez-Zaîm liderlik etmeye başlamıştır.

Ez-Zaîm, 8 Şubat 1976 tarihinde Hama Askerî İstihbarat Şube Başkanı'na suikast düzenlemiştir. Müslüman Kardeşler Teşkilatı, 16 Haziran 1979 tarihinde Hama'da İslami ayaklanma çıkarmıştır. Çıkan ayaklanmanın kurbanları Halep Topçu Okulu öğrencileri ve Arap Alevi kökenliler olmuştur.⁷

Suriye rejimi ve Müslüman Kardeşler arasında yıllarca devam eden çatışmanın Suriye toplumunu yıpratmış, toplumda korkuya ve bölünmelere yol açmış söylemek mümkündür. Şubat 1982 Hama Katliamı'ndan sonra Müslüman Kardeşler yönetimi politikalarını yeniden gözden geçirmiş, bu durum yönetim kadrosunda ayrılıkları beraberinde getirmiştir. Akabinde ise Ali Sadreddin el-Beyânûnî teşkilatın genel yöneticisi seçilmiştir. 1980'lerin ortasından itibaren pek çok İslamcı, şiddetin bir çözüm olmadığını bilakis sonuçlarının toplum için oldukça vahim olduğunu idrak etmiştir.⁸

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir diğer husus, Suriye'deki muhafazakâr din adamlarının 20.yüzyılın ikinci yarısında "sosyal İslam" hareketinde oldukça önemli bir rol üstlenmiş olmalarıdır. Bu nedenledir ki Suriye rejimi, mu-

hafazakâr din adamları ile daima bir mücadele içinde olmuştur. Bunun yanı sıra gerek İhvanî hareketlerden gerekse İslami figürlerden oluşabilecek reformcu akımları engellemeye çalışmıştır.⁹

Suriye toplumunun genel anlamda dinî eğilimi tasavvuf ve sosyal İslam olmuştur. Resmî anlamda da tasavvuf ve sosyal İslam benimsenmiş ve bu eğilimler İftâ Kurumu, vakıflar ve şer'î yargı gibi ideolojik organlara dâhil edilmiştir. Aynı dönemde cihatçı siyasi İslamcılara da kuvvetle karşılık verilmiştir. Özellikle 1980'li yılların başlarında Hama şehri yerle bir edilmiş, Müslüman Kardeşler dağıtılmıştır. Müslüman Kardeşler mensubu herkesin idamını esas alan 7/7/1980 tarihli ve 49 sayılı karar ile birlikte teşkilat, askerî ve hukuksal olarak devre dışı bırakılmıştır.¹⁰

Suriye, bağımsızlığını kazanmasının ardından ülkede istikrarsızlığa neden olan, rejimi sarsan ve din âlimlerinin tutum ve tavırlarında dönüşümlere yol açan iki krizden geçmiştir. Birincisi, Şubat 1982'de İslamcılarının önderliğindeki Hama olaylarıdır. Bu olaylar, Hama ve Halep'in kuzey kesimlerinde bir iç savaş şeklini almış, sadece birkaç bölge tarafsızlığını koruyabilmiştir. Onlarca din adamı rejime bağlılık göstermeye zorlanmış, rejimi desteklemeyi reddedenler ise sürgün edilmiştir. Pek çok din adamı Suudi Arabistan'daki Suriye Müslüman Kardeşler Teşkilatı tarafından kurulan "İslami Cephe"ye katılmıştır. Cephe, Baas rejimine karşı devrim yapılması ve İhvan'ın siyasi projesi bağlamında "Liberal İslam Devleti"nin kurulması için çağrılarda bulunmuştur.¹¹ Suriye'nin yaşadığı diğer bir kriz ise Mart 2011'de Dera'da başlayan ve sonrasında ülke geneline yayılan halk ayaklanmalarıdır. Bu konu, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.

Suriye devriminden önceki son on yılda Şeyh Usame er-Refâî gibi Suriye rejimini desteklemeyen bazı âlimlerin ve reformcuların ortaya çıkmasına

rağmen Suriye'nin dinî çerçevesi yine tasavvuf etrafında şekillenmekteydi. Bu akımın en belirgin örneği ise Şeyh Muhammed Said el-Bûtî olmuştur. El-Bûtî, ilim ve çalışma hayatı boyunca Sünnî İslam'ı savunmuş; Selefi ve İhvanî İslam'ı ahlaki ve bilimsel açılardan eleştiren eserler ortaya koymuştur. Bu akımların demagoji yaptığını ve ülkeye zarar verdiklerini belirterek onların karşısında yer almıştır. Siyasi fıkıh alanında derin düşünme yeteneğine sahiptir. 2011'den itibaren yapılan gösterilerin ülkenin ve milletin aleyhine hizmet edecek olan önceden belirlenmiş bir plan olduğunu ifade etmiş bu nedenle insanları sükûnete ve sakin kalmaya davet etmiştir. Yolsuzluğun ve buna yol açan nedenlerinin ortadan kaldırılması ile birlikte reform için çağrıda bulunmanın ülkenin selameti için oldukça gerekli olduğunu dile getirmiştir. Nitekim Nisan 2011'de Beşar Esad'ın anayasa değişikliği ve erken parlamento ve başkanlık seçimleri girişimlerine destek vermiştir. El-Bûtî ayrıca halk ile güçlü bir bağlantı sağlayacak "Sosyal Gözetim Kurulu"nın oluşturulması için çağrı yapmıştır. Bu önerilerini reddeden İslamcıları ise kötümser olarak nitelendirmiştir.¹²

Körfez, izlediği resmî politikalarla gerek ABD gerekse Eylül 2015'in sonlarındaki Rus askerî müdahalesinden önce, Suriye İç Savaşı'nın ilk dört yılında devrime destek veren kamuoyunun baskıları arasında bir denge sağlayabilmek amacıyla bölgedeki Selefi grupların faaliyetlerini göz ardı etmektedir.

Körfez'in Suriye Selefililiğine Dönük Politikasının Parametreleri

Körfez'in Suriye muhalefetine ve Selefi hareketlerine yönelik tutumlarında resmi ve gayri-resmî düzeyleri birbirinden ayırmak gerekmektedir.

Körfez, ABD'nin yoğun baskılarına karşı koymamakta ve resmi olarak ABD politika ilkelere bağlı kalmayı tercih etmektedir. ABD, Körfez'in Suriye'deki Selefi hareketlere resmî anlamda finans sağlamasına ve silah tedarik etmesine engel olmaya çalışmaktadır. Körfez Selefi grupları ise Suriye'deki Selefilere için yardım toplama, Körfez toplumunu, Körfez'deki hayır kurumlarını ve iş adamlarını yardıma teşvik etme hususlarında daha fazla hareket alanına ve avantaja sahiptir. Körfez izlediği resmî politikalarla gerek ABD gerekse Eylül 2015'in sonlarındaki Rus askerî müdahalesinden önce Suriye İç Savaşı'nın ilk dört yılında devrime destek veren kamuoyunun baskıları arasında bir denge sağlayabilmek amacıyla bölgedeki Selefi grupların faaliyetlerini göz ardı etmektedir.

Körfez'deki Selefi akımlar Suriye'deki devrim karşısında mezhepçi bir retorik benimsemiş, Sünni-Şii uçurumunun derinleşmesine yol açmıştır.

Bu bağlamda Körfez rejimleri, Suriye'deki meşruiyetlerini güçlendirmek için Suriye devrimine destek vermişlerdir. Selefi söylemler Suriye'deki çatışmayı bir yandan Sünni-Alevi/Şii çatışması olarak tasvir etmiştir. Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerindeki Selefi söylemin etkisi göz önüne alındığında Körfez rejimlerinin Suriye devrimini destekleyerek Suriye rejimi ve İran'daki Şii rejim ittifakı karşısında Suriye'deki Sünnilerin savunucusu hâline gelmeyi hedeflediği söylenebilir.¹³

Körfez'deki Selefi akımlar Suriye'deki devrim karşısında mezhepçi bir retorik benimsemiş; Sünni-Şii uçurumunun derinleşmesine yol açmıştır.

Bu süreçte devrime finans ve medya alanlarında yardım sağlamış ve gönüllüler göndermiştir. Ayrıca neredeyse doğrudan bağımsız hareket ve güç düzeyine ulaşmıştır. Körfez'deki Selefi akımlar çoğu durumda sınır ve yetkilerini aşmış ve bu nedenle hükûmetleri kendilerine destek vermeyi kesmişlerdir. Suudi Arabistan ve Kuveyt'in Selefi gruplara verdiği destek, Suriye'deki bazı cihatçı Selefi gruplar için büyük önem taşımıştır. Bu desteğin kesilmesi Suriye devrim grupları içerisindeki güç dengesinin bozulmasına yol açmıştır.¹⁴

Başka bir araştırmacı, Suriye rejimine karşı çıkan ve rejimle ülke dışından savaşan İslami örgütlerin ve silahlı birliklerin Selefi gruplara verdiği desteğin Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri için oldukça önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Öyle ki Afganistan Savaşı ve rejimin düşürülmesi bu durumun önemine işaret eden tarihî bir örnektir. Ancak Suriye'de aynı senaryo gerçekleşmemiş; silahlı muhalefet iki nedenden ötürü Şam rejimini yıkamamıştır. Birincisi, selefi cihatçı grupların mücadeleye katılması mezhep savaşını alevlendirmiştir. Nitekim mezhep savaşlarında Şii gruplar da en az aşırı Sünni gruplar kadar şiddet göstermişlerdir. Şii gruplar, radikal kuvveti arkasına alan ve kendisini mezhepsel yollarla korumayı hedefleyen rejimi savunmaya çalışmışlardır. İkincisi ise, Suriye rejiminin Afganistan'daki Necibullah rejimi gibi uluslararası bir kuşatmayla karşı karşıya kalmamasıdır. Suriye'deki savaş iki büyük güç arasında bir vekalet savaşına dönüşmemiştir. Bunun yerine Esad rejimi Rusya ve Çin gibi iki uluslararası kutup tarafından desteklenmiştir. ABD ise, Esad'ı İsrail'in güvenliğinin garantörü olarak görmüş ve Esad rejimini düşürmek için gerçekçi bir müdahalede bulunmamıştır. Rejimin devrilmesinin sadece IŞİD, İhvan ve el-Kaide oluşumlarına zemin hazırlayacağı yönünde bazı düşünceler de ortaya çıkmıştır.¹⁵

Batı'nın Suriye krizine doğrudan askerî müdahalede bulunmaması üç temel nedene dayanmaktadır:¹⁶

1. Suriye demografik ve jeopolitik anlamda iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Bu yapının bozulması İsrail, Lübnan, Irak, Körfez, Türkiye ve İran'ın yanı sıra Rusya, ABD ve Avrupa'ya da zarar verecektir. Dolayısıyla Suriye ile ilgili alınacak bir kararın belirli uzlaşılara ve pazarlıklara dayalı olması gerekmektedir. Çünkü alınacak herhangi bir karar, bölgesel güvenlik meselelerine yansıtacak; komşu ülkelere ve Avrupa ülkelerine gerçekleştirilebilecek olası göç dalgalarını etkileyecektir.
2. Suriye rejiminin ideolojik yapısı, bölgesel ve uluslararası ittifakların diğer bir nedenini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ülke üzerinde İran eksen ve laik bir cephe söz sahibidir. Bunun yanı sıra Rusya ve Çin istikrarını koruması için rejime destek vermektedir.
3. Suriye krizi konusunda Güvenlik Konseyi'nde bölünmeler yaşanmaktadır. Rusya ve Çin, Beşar Esad'ın düşürülmesini, Suriyeli sivillerin kurtarılmasına yönelik müdahaleleri ve Suriye'de Esad rejimini etkileyebilecek herhangi bir uluslararası hamlenin gerçekleştirilmesini engellemek için defalarca veto kullanmıştır. Arap Birliği'nin etkisiz kalmasının neticesinde Suriye, uluslararası bir rekabet alanı hâline gelmiştir.¹⁷

Suriye meselesinin uluslararası ve bölgesel devletlerin çıkar çatışmaları doğrultusunda senelerce çözüme kavuşturulamayan bir mesele olarak kaldığını söylemek mümkündür. Devletler arasındaki bahsi geçen çıkar çatışmaları tarafların Suriye'deki iç savaşı desteklemesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Suriye krizine ilişkin bölgesel ve uluslararası öncelikler, Suriye'deki çatışmanın genişlemesiyle değişmiştir. Suriye'deki çatışma 2014'ün sonlarından 2015'in ilk yarısına

kadar olan süreçte siyasi ve askerî anlamda yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu dönemde silahlı muhalifler rejime karşı zafer kazanmış ve çatışmanın gidişatını kendi lehlerine olacak şekilde değiştirmişlerdir. Bu durum, bölgesel güçler dengesinde bir ilerleme olarak nitelendirilen değişikliklerdendir. Özellikle Suudi Arabistan – Türkiye – Katar yakınlaşmasını ve Suriye muhalefetine birleşmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu ülkeler silah ve eğitim anlamında muhaliflere destek vermişlerdir. Böylelikle muhalefeti destekleyen devletler bloğu çatışma tarafları arasındaki güç dengesinin değişebileceği hususunda olumlu bir kanıya varmıştır.¹⁸

Rusya'nın askerî müdahalesi muhalefet gruplarının parçalanmasına ve Ankara'dan Riyad'a hatta Doha'ya uzanan birçok bölgesel destekçisinin de sıkıntı yaşamasına neden olmuştur.

Ancak bu iyimserlik hâli Rusya'nın 2015'in sonlarında Suriye'ye gerçekleştirdiği askerî müdahale ile sona ermiştir. Rusya'nın askerî müdahalesi muhalefet gruplarının parçalanmasına ve Ankara'dan Riyad'a hatta Doha'ya uzanan birçok bölgesel destekçisinin de sıkıntı yaşamasına neden olmuştur. Özellikle Rusya'nın terörle mücadele faaliyetlerini genişletme konusunda ısrarcı olması ve bu kapsamda Esad rejimine karşı silahlanan tüm güçleri söz konusu operasyonlarına dâhil etmesi muhalefeti zayıflatan ve dağıtan diğer bir unsurdur.

Rusya'nın Suriye'ye gerçekleştirdiği müdahalenin ardından Moskova, Suriye çatışmasındaki

en önemli dış aktörlerden biri hâline gelmiştir. Zira, Suriye'deki çatışmayı kontrolü altına almış; “terörle mücadele” ve “rejim ile muhalefet arasındaki gerilimi düşürme” ilkelerini baz alarak çatışmayı çözmeye çalışmıştır. Böylelikle Suriye meselesi teknik ve idari bir mesele hâline gelmiş; siyasi ve hukuki boyutu özü itibarıyla sonlandırılmıştır. Çünkü Moskova, ülkede gerilimi düşürmek ve herhangi bir siyasi değişim yapılması hususundaki tüm olasılıkları sona erdirmek için Suriye meselesini teknik açıdan ele almayı tercih etmiştir. Sahada bir ateşkes yapılmasının ardından uzlaşma ve yeniden yapılanma vaatleri sadece sözde kalmıştır.¹⁹

Rusya'nın selefi cihatçı hareketlere yönelik genel tutumunu inceleyen bir araştırmacı Moskova'nın İslami hareketleri Suudi Arabistan ve Batı'nın Rusya'nın güvenliğini zayıflatmak amacıyla kullandıkları bir araç olarak nitelendirdiğini ifade etmektedir. Kafkasya'da İslam milliyetçilerinin güçlenmesi Rusya açısından ciddi güvenlik problemleri oluşturacaktır. Ayrıca Batı'dan gelecek hamleler doğrultusunda Rusya'nın iç yapısında da istikrarsızlıklar baş gösterebilir. Nitekim Vladimir Putin bu husus hakkında “Eğer Rusya bugün Çeçenistan'daki radikalleri durdurmazsa yarın Rusya Federasyonu'nun tamamında ikinci bir Yugoslavya ile karşılaşacaktır.” ifadesini kullanmıştır.²⁰

Aynı araştırmacı Moskova'nın ekonomik çıkarlarının, silahlanan anlaşımlarının ve küresel güçlere karşı içinde bulunduğu konumun tehlikeye girmesinden ziyade radikal İslamcılarının Arap-İslam dünyasından sızıp Rusya'ya yayılmasından korktuğunu ifade etmektedir. Özellikle Çeçenistan'daki siyasi talepler, sosyal ve ekonomik anlamda içinde bulunulan kötü şartlar Batı ve Batı'nın müttefiki konumundaki bazı Arap rejimleri tarafından bahane edilmiş ve bu ülkeler “insani müdahale” adı altında Rusya'nın iç işlerine karışmıştır. Batı ve müttefiki olan bazı Arap ülkeleri

benimsedikleri “insani müdahale” ilkesiyle BM Sözleşmesi ve uluslararası hukuk normları tarafından dayatılan ve Rusya’nın sıkı sıkıya bağlı olduğu ulusal egemenlik engelini aşmaya çalışmışlardır. Putin, 2000 yaz döneminde problemlerin çözülmesi ve toplumda güvenin yeniden sağlanması için Rus askerî güçlerinin görevlerinin önemine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda ABD’nin ve Batı’nın gerçekleştirmiş oldukları insani müdahalenin dünya haritasını yeniden çizmek ve dünyadaki krizlerin yönetiminde kendi kurallarını uygulamak için üretmiş oldukları bir bahane olduğunu belirtmiştir.²¹

Rusya, Batı ülkeleriyle jeopolitik bir rekabetin içinde yer aldığından Suriye’ye gerçekleştirdiği askerî müdahalenin gerekçelerini gizli tutmaktadır. Nitekim Batı ülkeleri 2003’ten beri Rusya’yı Irak meselesinden, 17 Şubat 2011 devriminden bu yana da Libya meselesinden uzak tutmaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda Rusya’nın Akdeniz’e uzanan Suriye sahilinde yeniden konumlanmasını engellemeyi ve Suriye, Levant ve Kürtler ile ilgili bölgesel dengeleri Suriye meselesi üzerinden yeniden belirlemeyi hedeflemektedirler. Moskova ise özellikle Halep ve İdlib’teki sivillerin yaşadığı insanlık trajedisini göz ardı etmekte, eylemlerini “terörle mücadele” adı altında gerçekleştirmekte ve HTŞ’nin tamamen dağıtılması konusunda ısrarlarını sürdürmektedir.²²

Rusya, HTŞ’nin varlığını İdlib ve çevresine yönelik sık sık gerçekleştirdiği saldırıların bir gerekçesi olarak sunmakta; Türkiye’yi bu örgütü sonlandırmada yetersiz kalmakla suçlamaktadır. Moskova, rejim güçlerinin gerginliği azaltma bölgesine gerçekleştirdiği pek çok kara saldırısında rejime destek vermiştir. Gerginliği azaltma bölgesi İdlib’i, kuzey Hama köylerini, batı Halep’i ve doğu Lazkiye’yi kapsamaktadır. Bölge ile ilgili pek çok anlaşma yapılmasına rağmen bu anlaşmaların en önemlileri Astana görüşmeleri, Türkiye

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında Eylül 2018’de imzalanan Soçi Mutabakatı ve yine iki lider arasında 5 Mart 2020’de imzalanan Moskova Anlaşması olmuştur.²³

Suriye Selefilğine Yönelik Körfez Politika Araçları

Körfez’in Suriye Selefilğine yönelik izlediği politikalar Suriye toplumunun ihtiyaçlarının karşılanması için fon toplanması ve Körfez’deki veya Suriye’deki Selefilerin Suriyeli devrimciler için mali ve askerî destek çağrısında bulunması şeklinde iki temel araca dayanmaktadır.

Suriye Toplumunun İhtiyaçlarının Karşılanması İçin Fon Toplanması

2012-2013 yılları arasında sınır ötesi Körfez ağları Suriye çatışmasının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Nitekim Körfez’in Suriye yaklaşımını Selefi aktivistler ve Selefi din adamları belirlemiştir. Körfez ülkelerinden özellikle Kuveyt bu meseleyi gündeminin merkezine almıştır.²⁴

Bu ağların misyonu her ne kadar fon sağlamak ve Suriye muhalefetine kontrolündeki bölgelere ve yurt dışındaki mültecilere gerekli insani desteği sağlamak olsa da bağış toplama faaliyetleri dolaylı olarak Suriye savaşı sırasında silahlı grup ittifaklarının güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Ancak bu ittifakların başarısı uzun ömürlü olmamıştır. 2014 yılında Selefilere tarafından desteklenen bu ittifaklar Suriyeli birlikler içindeki askerî aksaklıklar ve bölünmeler ve Körfez ülkelerinden gelen özel bağışlarda düşüşler yaşanması nedeniyle hızlı bir şekilde ivme kaybetmeye başlamıştır. Böylelikle Suriye’de ideolojik ittifakların yerine pragmatik ittifaklara duyulan ihtiyaç artmış; ihtiyaçların değişmesiyle yeni ittifak çeşitleri doğmuştur.²⁵

Selefilerin Suriyeli Devrimciler için Mali ve Askerî Destek Çağrısında Bulunması

Şeyh Muhammed Surûr Zeyn el-Âbidîn

Suudi Arabistan'daki Sahve (Uyanış) Hareketinin kurucusu Şeyh Muhammed Surûr Zeyn el-Âbidîn (1938-2016) hakkında kaleme alınmış birçok yazı bulunmaktadır. Şeyh, Selefi dinî inançlarını Müslüman Kardeşlerin siyasi dünya görüşü ile birleştirmiştir ve bu durum 1990'ların başlarında Suudi rejimine karşı olan Sahve Hareketi'nin ilham kaynağı olmuştur.²⁶ Sahve akımı diğer İslami akımlar ile karşılaştırıldığında Sahve Hareketi'nin İran'a yönelik tutumunun Müslüman Kardeşler'den farklı olduğu gözlemlenmektedir. İhvan, ciddi tehlike barındırdığı düşüncesi ile Siyonist projeye odaklanırken İran ile ılımlı ilişkiler geliştirmektedir. Sahve Hareketi de Siyonist projeye mücadelede odaklanmakta ancak mezhepçi ve milliyetçi bir temelde seyreden İran projesinin de kendisi için tehlike barındırdığını göz ardı etmemektedir. Şeyh, "Mecusilere Karşı" adlı kitabıyla Arap ve İslami akımların Ayetullah Humeyni liderliğindeki 1979 İran Devrimi'ni takdir ettiği bir dönemde Farisi tehlikesine dikkat çeken ilk yazarlardan olmuştur.²⁷

Sahve, Selefilikten daha esnektir ve farklı görüşlere açıktır. Zira benimsediği yöntem Sün-nilerin bilişsel ve entelektüel çıkarımlarına dayanmaktadır. Ayrıca Seyyid Muhammed Kutb, Ebi el-Alâ el-Mevdûdî ve Mâlik bin Nebî'nin kitapları gibi bazı geleneksel Selefilere tarafından reddedilen kitaplardan da yararlanmakta bir sakinca görmemişlerdir. Sahve Hareketi ve Selefilik arasında öne çıkan bir diğer fark ise Selefi akımların sadece insanları eğitmek ve olacak olanı beklemek gibi oldukça kısıtlı bir reform vizyonuna sahip olmasıdır. Selefi akımlara baktığımızda genellikle bir şeyh ve onun eğittiği ilim öğrencilerinden oluşan bir tablo ile karşılaşırız. Selefilik genellikle bilim odaklı ilerler. Sahve ise eğitim, davranış ve ahlak ilkelerinin bilgi ve inanç ile

bağlantılı hâle getirilmesi gibi reform alanlarında çalışmaktadır. Siyasi reformu ise teorik yöntemlerle, siyasi kadroların kurulması yoluyla ya da İslami-muhafazakâr siyasi partilerin desteğiyle gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.²⁸

2011 Devrimi'nden önce Muhammed Surûr Zeyn el-Âbidîn'in Suriye'deki etkisi oldukça kısıtlı olmasına rağmen Şeyh'in sürgünde (Suudi Arabistan, İngiltere, Katar ve Ürdün) geçirdiği süre göz önüne alındığında devrim sonrası Suriye'de yaşanan çatışma bölgesel Selefi ağları için büyük bir fırsat olmuş; Şeyh el-Âbidîn de ülkedeki çalışmalarına yeniden hız kazandırmaya başlamıştır.²⁹ Şeyh, Eylül 2012'de gizliden gizliye Suriye İslami Kurtuluş Cephesi'ne destek vermeye başlamıştır. Suriye İslami Kurtuluş Cephesi; Şam'daki Liva el-İslam (sonradan Ceyşu'l-İslam olarak isim değiştirmiştir), Humus'taki el-Faruk Tugayları, Halep'teki Liva et-Tevhid ve İdlîb'teki Sukûr eş-Şam gibi en güçlü dört silahlı grubun üyesi olan binlerce savaşıcıyı bir araya getirmiştir. Liva el-İslam ve el-Faruk Tugayları önceden İhvan'a yakın olan iki gruptur. Suriye İslami Kurtuluş Cephesi, sahip olduğu maddi imkânları sayesinde bu grupları bünyesine dâhil edebilmiştir.³⁰

Şeyh Adnan el-Ar'ûr

El-Ar'ûr Suriye'de büyümüş, ülkeden ayrılana kadar her Müslüman Kardeşler Teşkilatı üyesi gibi eğitim-öğretim faaliyetleri ile ilgilenmiştir. Nitekim savunma birlikleri ve güvenlik organlarından ayrılan "öncü savaşıcılar" arasında yaşanan kanlı çatışmaların (1979-1982) ardından Müslüman Kardeşler üyeleri eğitim faaliyetlerine yönelmişlerdir. El-Ar'ûr, Şam'daki büyük şeyhlerin öğrencisi olmuş; günlük TV programlarına katılarak kendini bu alanda geliştirmiş, araştırmaları ve yürüttüğü tartışmalarla Şii ve Sûfi mezheplerin tezlerini çürütmeye çalışmış, ehli sünnet mezheplerini savunmuştur. Bu hususla ilgili olarak uluslararası pek çok konferans ve panelde yer almıştır.³¹

El-Ar'ûr, 2011 Suriye devriminin patlak vermesinin ardından ön plana çıkmaya ve çağrıda bulunmaya başlamıştır. En aktif Suriye Selefi şeyhlerinden biri olmuş, Özgür Suriye Ordusu için finans sağlamaya çalışmıştır. Öyle ki yoldaşları ona "Suriye Devrim Şeyhi" lakabını vermişlerdir.³² Şeyh'in bazı destekçileri, Suriyeli akademisyen Burhan Galyûn'un başkanlığında kurulan Suriye Ulusal Konseyini sorgulamak için başlatılan medya kampanyaları kapsamında Şeyh'i, başarısız olan Ulusal Konseyin yerine yeni bir konsey kurmaya davet etmişlerdir.³³ Dr. Burhan Galyûn, Suriye Devrimi ile ilgili bir ifadesinde Selefi Şeyh Adnan El-Ar'ûr'un zayıf bir düşman olmadığını, basın ve hitabet konularında iyi bir donanıma sahip olduğunu, bazı Körfez ülkeleri tarafından büyük destek gördüğünü, dernek ve zengin iş adamları ile iyi ilişkiler geliştirdiğini, hatta bu sayede tugayları finanse edebildiğini ve rejime karşı büyüyen devrimci askerî çevreyi kontrolü altına alabildiğini, Suriye Ulusal Konseyinin kurulmasından aylar önce de temel inancı olan mezhepsel yönelimi yönettiğini belirtmiştir. Ayrıca Ulusal Konseyin diğer muhalefet partileri gibi ihtiyaç sahiplerine yardım ulaştırmak için gerekli kaynakları sağlayamadığını, fikirlerini yaymaya ve planını savunmaya yönelik kitlelere ulaşabileceği bağımsız bir medya kanalının bulunmadığını; Şeyh El-Ar'ûr'un ise güçlü bir maddi desteğe sahip olduğunu, düşüncelerini aktarmada Visâl ve es-Safâ isimli TV kanallarını düzenli olarak kullandığını ifade etmiştir.³⁴

Galyûn, El-Ar'ûr'un kapasite gücünü ve elinde bulundurduğu imkânları belirtmiş; Selefilîği Suriye Devrimi'nde dinî ve siyasi bir yönelim olarak ön plana çıkardığını vurgulamıştır. Galyûn, El-Ar'ûr'un Suudi Arabistan siyasetinde de hissedilen Şii-Sünni çatışmasına dayanan bir dış politika benimsediğini, bu politikanın Suriye Devrimi'nin merkezinde yer alan demokrasiyi zedelediğini dile getirmiştir. El-Ar'ûr'un izlediği politikanın probleminin Selefilîğe dayanması

değil, jeostratejik bağımlılığı temel almasının olduğunun altını çizmiştir. Nitekim Suriye'de artık ulusal bir siyaset bilincinin bulunmadığını, Suriye'de Vehhabilik için savaşıyan Şeyh El-Ar'ûr'u lider konumuna getirmek için dinî bir seferberlik yapıldığını sözlerine eklemiştir.³⁵

Başka bir araştırmacı aktivist Selefililerin Suriyeli devrimciler için bağış toplama kampanyaları yürütmesinin Suudi Arabistan destekli Selefililerin de kendileri ile rekabete girerek benzer adımlar atmaya başlamasına neden olduğu görüşündedir. Suudi Arabistan'ın talepleri doğrultusunda söz konusu Selefi ağlar başlangıçta Özgür Suriye Ordusundan ayrılan subayların gözetimi altında Suriye Silahlı Kuvvetleri ile özel bir komuta teşkilatı kurma girişimlerine destek vermiştir. El-Ar'ûr, Kuveyt'te fon toplama kampanyaları başlatan Selefilileri radikal grupların yararına çalışmakla suçlamıştır. Suudi Arabistan'da ikamet eden Suriyeli din adamı El-Ar'ûr Özgür Suriye Ordusuna liderlik etmeye aday olan taraflardan biri olan Devrimci Askeri Konseyi Müşterek Komutanlığının açılış konuşmasını yapmak üzere Eylül 2012'de gerçekleştirilen toplantıya davet edilmiştir.³⁶

Dr. Galyûn, Suriye Selefilîğine yönelik ciddi eleştiriler yöneltilmiş, Selefi elitlerin silahlı mücadeleye varan çatışmalarının yıkıcı bir siyasi etkiye dönüştüğünü dile getirmiştir. Suriyeli elitleri de benzer şekilde eleştirmiş, Hafız Esad ve oğlu Beşar Esad'ın yarım asırlık bir süreye yaydığı "yıpratma savaşı"nın olumsuz sonuçlarını belirtmiş, savaşın insanlık değerlerini ve toplumda güven duygusunu öldürdüğünü, siyasi düzenin kaybolduğunu vurgulamıştır.³⁷

Suriye İç Savaşı'nın Ardından Suriye Selefilîğinin Dönüşümü

Suriye'deki geleneksel Selefi ve cihatçı olan çoğu parti ve sivil güç unsurları devrimin patlak vermesinde rol almamıştır. Ancak Selefilere baş-

langıçta devrim saflarında yer almıştır. Selefilerin devrime destek vermelerinin arka planında 1970 ve 1980'li yıllarda devletin şiddet kullanması yatmaktadır. Zira bu süre zarfında yaşananlar hala toplumun hafızasından silinmiş değildir.

Aylarca rejim güçleri tarafından kuşatılan ve sonrasında 2012 yılının başlarında bombardımana tutulan Humus'un Bab-ı Amr Mahallesi'nde yaşanan olaylar toplumda darbe havasının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Suriye Devrimi on ay boyunca barışçıl bir havada devam etmiş, ülkenin dört bir yanına yayılmış ve Esad rejimine karşı vatandaşları seferber etmiştir. Ancak Bab-ı Amr olayları neticesinde göstericiler rejimin kendilerini kurşunlarla öldürmekten daha ileriye giderek onları tanklar, uçaklar ve roketlerde öldürebileceğine ikna olmuşlardır. Böylelikle sivilleri ve barışçıl protestocuları korumayı amaçlayan askerî örgütler oluşmaya başlamıştır. Bu askerî örgütler daha sonra mahalle ve şehirleri de korumayı ilke edinmiş ve zamanla temel hedefleri rejimi düşürmek olmuştur. Suriyeli devrimciler bu dönemde silahlı mücadeleye yönelmişlerdir.³⁸

Suriye rejimi sivil merkezleri yoğun bir şekilde kontrol altında tutma politikası izlemiştir.

Askeriye, köylerde ve şehirlerde tugaylar kurmaya başlamıştır. Ülkede yoksulluk ve geri kalmışlık düzeylerinin yüksek olması, rejimin halka yönelik başlattığı katliamlar, uluslararası toplumun sivilleri korumaması, İran'ın mezhepsel temele dayanan dış müdahalesi ve Selefi fikrin silahlı tugaylar arasında kırsal kesimi radikal Selefi ideolojiyi kabul eder hâle getirmiş ve ülke genelinde yeni bir Selefilik haritası çizilmiştir. Tüm bunlar, rejime karşı güç kullanabilecek Selefilerin önünü açmıştır. Akabinde Nusra Cephesi (Şam Halkına Destek Cephesi) kurulmuş ve Ocak 2012'de düzenli güçlere ve Esad'a bağlı Şebbiha timlerine yönelik operasyonlar düzenlemiştir.³⁹

Cihatçı Selefilik ve Suriye İç Savaşı'nın Gelişimi

Suriye ve Irak yönetimlerinin IŞİD'in yükselişini kolaylaştırdığına, başta Batılı ülkeler olmak üzere tüm dünyayı "Sünni terör"den korkutma yolunda adımlar attığına ve Batı'yı diktatörlüğün devam etmesi ya da terörizmin yükselmesi arasında seçime zorladığına yönelik düşünceler bulunmaktadır. Bu bağlamda Beşar Esad Suriye devriminde cihatçı hareketin rolünün güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Zira

Esad tutuklu cihatçıların serbest bırakılması politikasını takip etmektedir. Nitekim Ceyşu'l-İslam, Azzâm Tugayları ve aralarında Usâme bin Ladin ile ortak hareket eden Ebî Halid es-Sûrî'nin de bulunduğu el-Kaide ve Müslüman Kardeşler üyeleri gibi farklı cihatçı çevreleri tutuklu bulundukları hapishanelerden aceleyle çıkarmıştır. Yaklaşık bin kişi serbest bırakılmış, serbest bırakılan cihatçılar daha sonra Nusra Cephesi, Ahrâr eş-Şam ve IŞİD saflarında yer almışlardır. Böylece Beşar Esad için can simidi olan cihatçı Selefilik Suriye'de ciddi bir rol oynamaya başlamıştır. Uluslararası taraflar ise cihatçı Selefilik ile mücadeleye yönelirken Suriye rejimi sivilleri bombalamaya ve sivillere zehirli gaz ile saldırılar düzenlemeye devam etmiştir.⁴⁰

Öte yandan IŞİD'in 2014'ün ortalarında kurulduğunu ilan etmesi hem Türkiye'yi hem de Körfez ülkelerini bir çıkmaza sürüklemiştir. ABD için ise bu denli büyük bir problem teşkil ettiğini söyleyemeyiz. Zira IŞİD dengeleri değiştirmiş, Suriye muhalif birlikleri ile savaşa girmiş ve başarı elde etmiştir. Körfez ülkelerinin muhalefete verdiği destek boşa çıkmış; Washington Körfez ülkelerine karşı direnç göstermeye başlamıştır. Cihatçı hareketler ise Suriye sahasında aktif hâle gelmiştir. ABD, Körfez ve akabinde Türkiye, gerçekleştirdiği birçok saldırı neticesinde IŞİD'e karşı kurulan uluslararası koalisyonunda yer alsalar da Ankara, Riyad ve Doha koalisyon operasyonlarının kapsamı konusunda eleştirel bir tutum takınmışlardır. Bu ülkeler koalisyonun IŞİD ile mücadele net ve kapsamlı bir stratejisi bulunmadığını, Esad rejiminin faaliyetlerini takip etmede yetersiz kaldığını ve bölgede artan İran nüfuzunu görmezden geldiğini düşünmektedir.⁴¹

Uzman bir çalışma IŞİD'in faaliyetlerinin Taliban'ın 1990'lı yıllarda göstermiş olduğu faaliyetlerle benzer olduğuna işaret etmektedir. IŞİD ekmek, su, elektrik, çöp toplama, emniyet ve şeriat mahkemeleri gibi günlük ihtiyaçlar ve gü-

venlik hizmetlerini karşılamak adı altında kontrolündeki bölgelerde yönetsel altyapılar kurmuştur. Askerî ve sivil faaliyetlerini birbirinden ayırmış; eğitim, sağlık, ekonomi, elektrik ve iletişim gibi hizmet sektörlerine memurlar atamıştır. Örgütün sivil bölümü din, dava, eğitim, şer'i hukuk, güvenlik organları gibi birçok idari kısmı içerisinde barındırmaktadır.⁴²

2015 yılında cihatçı aktivistler ve ideologlar arasında el-Kaide'nin merkezi yönetimi ve Nusra Cephesi gibi yerel birlikleri arasında yaşanan dostane bölünme ile ilgili hararetli tartışmalar meydana gelmiştir. Yapılan tartışmalarda merkezî ve yerel bölünmenin Suriye'de halkın cihatçı örgütlere bakış açısını değiştirmek için bir araç olarak kullanıldığı dile getirilmiştir. Bu bölünme bölgesel devletler arasında vekalet savaşlarına dönüşmüş, el-Kaide'nin meşruiyetini zedelemiştir. Katar, Nusra Cephesi'nin daha özgür olmasına ve dışarıdan askerî destek almasına imkân tanınması nedeniyle, Nusra Cephesi ve el-Kaide lideri Eymen ez-Zevâhirî arasında yaşanan ayrılığı desteklemiştir. Katar ve diğer ülkeler, aralarında ABD'nin 5 Aralık 2012'den bu yana terör örgütü olarak tanımladığı Nusra Cephesi de bulunmak üzere Suriye muhalif güçlerine destek vermek amacıyla geniş bir koalisyon kurma çalışmaları başlatmışlardır. Ancak Nusra lideri Ebû Muhammed el-Cevlânî, Katar ve diğer bölgesel devletlerin taleplerine rağmen o dönemlerde el-Kaide ile olan bağlantısını sonlandırmamıştır. Televizyon röportajlarında ise örgütünün el-Kaide'nin bir parçası olduğunu ve emirlerini ez-Zevâhirî'den aldığını açıkça itiraf etmiştir.⁴³

El-Cevlânî'nin el-Kaide ile olan bağlantısını kesmeme kararı kâr-zarar hesaplarına dayanmaktadır. Nusra Cephesi o dönemde IŞİD ile savaş hâlindeydi ve el-Kaide'den ayrılması cihatçı kimliğini zora sokacak ve başta IŞİD olmak üzere düşmanlarına güç kazandıracaktı. El-Cevlânî'nin en korktuğu husus yetenekli yabancı

savaşçıların Nusra'dan ayrılıp IŞİD'e üye olmasıydı. Bahsi geçen savaşçılar Nusra'nın temelini oluşturmaktaydı. Zira bu unsurlar cephe savaşçılarının %40'ını temsil etmektedir. Dolayısıyla Nusra, yerel ve sınır ötesi cihat gruplarının arasında sıkışmış durumdadır. El-Cevlânî Arap bir gazeteciye verdiği kayıt dışı bir röportajda el-Kaide ile bağlantısını kesmesinin Nusra'ya pahalıya mal olacağını ve Nusra'yı bölgesel güçlere daha fazla bağımlı hâle getireceğini belirtmiştir.⁴⁴

Nusra Cephesi içerisinde iki eğilimin bulunduğu söylemek mümkündür. Birincisi bölgesel güçler tarafından desteklenen Suriyeli üyelerin yönetimindeki dinî-ulusal kanattır. Bu kanat Suriye'deki İslamcı muhaliflere tam katılım çağrısında bulunmaktadır. Diğer ise özellikle Ürdünlü üst düzey subayların ve yabancı savaşçıların yönettiği sınır ötesi kanattır. Bu savaşçılar ruhen olmasa da bedenlen Suriye'de savaşılmaktadırlar. El-Cevlânî, Nusra içerisindeki çatışma ve savaşları zaman zaman engellese de cephe içerisindeki problemler tamamen sonlandırılabilmiş değildir. Ebû Muhammed el-Hamvî, Ebû Mâriyâ el-Kah-tânî ve Ebû Semîr el-Urdunî gibi üst düzey birçok kişinin cepheden ihraç edilmesi bu bağlamda örnek verilebilir.⁴⁵

Necid'de Vehhabilik Hareketi'nin büyümesini Suriye'de cihatçı örgütlerin büyümesi ile karşılaştıran Arap bir düşünür, Necid'de Vehhabiliğin yayılmasını iki nedene dayandırmaktadır. İlkinin güç kullanımı diğerinin ise dinî geleneklerin ve dinî kurumların zayıflığı olarak belirtmektedir. Bu durum Irak ve Suriye'de aşiret ve kabile ortamında faaliyetlerini yürüten IŞİD'i de kapsamaktadır. IŞİD, yeni uygar aşiretler bölgelerinin büyük bir kısmını etkisi altına almış durumdadır. Bu aşiretler gerek zihniyet gerek gelenek görenek anlamında Bedevi mirasını canlı tutmaktadırlar. Bu aşiretler Suriye'nin doğusunda yer alan Fırat Havzası'nda varlık göstermektedir. Yeni uygar

Bedevi aşiret üyelerinin çoğu (İdlîb, Humus, Hama ve Kuneytira köylerinde ikamet edenler) Nusra Cephesi'ne katılmıştır.⁴⁶

Örgütlere finansman sağlanmasında Suud, Katar ve Kuveyt arasında yaşanan rekabet Suriye şeyhlerinin çizmiş oldukları genel imajı da zedelemiştir.

Sonuç

19. yüzyıldan bu yana Şam'da reformcu Selefilik faaliyetlerinin devam ediyor olmasına rağmen 2011 yılında Suriye Devrimi'nin patlak vermesi farklı Selefi eğilimlere sahip hiziplerin ve grupların daha aktif bir rol üstlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu hizip ve partiler, devrim öncesi toplumda hâkim olan genel Selefilik anlayışından farklı eğilimlere sahiptir. Sahip oldukları farklı eğilimlerin arkasında ise sınır ötesi "cihatçı Selefilik" in yayılması ve tüm Ortadoğu'da Sünni-Şii gibi mezhepsel çatışmaların artması gibi faktörler yer almaktadır.⁴⁷ Bununla birlikte dış çevredeki dönüşümler, Körfez, Arap ülkeleri ve bölgesel devletler tarafından yönlendirilen Suriye'deki Selefi akımlarda ciddi etkiler yaratmıştır. Bu örgütler, devrimden önce düşünsel ve teorik derinliğe, devrim sonrası ise finans anlamında dış desteğe ihtiyaç duymuşlardır. Örgütlere finansman sağlanmasında Suud, Katar ve Kuveyt arasında yaşanan rekabet Suriye şeyhlerinin çizmiş oldukları genel imajı da zedelemiştir.

Suriye Selefi hareketlerinin parçalanmasında rol oynayan en önemli faktör değişen bölgesel ve uluslararası ortamdır. İhvan ve bazı Selefi akımların finans kaynakları kısıtlanmaya çalışılmaktadır. Özellikle IŞİD'in ve Nusra Cephe-

si'nin kurulmasının ardından Suriye Selefî hareketlerinin büyük bir kısmı terörle damgalanmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın ulaştığı en önemli sonuçlar şu şekildedir:

1. Suriye Devrimi, Selefiliğin geçici olarak canlanmasına neden olmuştur. Suudi Arabistan bilimsel Selefiliğe destek verirken Kuveyt ve Katar özelinde Körfez, devrimsel Selefiliğe destek vermektedir. Dolayısıyla Suudi Arabistan ve Körfez arasında yaşanan bu rekabet Selefilik hareketi içerisinde tam bir kaos yaşanmasına sebebiyet vermiş, Selefî hareketlerin rolü yavaş yavaş azalmaya başlamıştır.

Suriye Selefiliğinin zayıflamasına ve bir kaos sürüklenmesine rağmen Lübnan başta olmak üzere komşu ülkeler üzerindeki etkisi devam etmiştir. Çünkü Suriyeli mülteciler Lübnan'a akın etmiş ve Hizbullah Suriye sahasına girmiştir. Dolayısıyla Suriye krizi Lübnan'da demografik değişikliklere ve karışıklıklara yol açmıştır. Lübnan'da Selefilik faaliyetleri gelişme göstermiş; cihatçı radikal akım bilimsel akıma üstünlük sağlamıştır. Böylelikle Suriye krizi Lübnan'da cihatçı Selefiliğin yayılmasına katkı sağlamıştır. Suriyeli mültecilerin Lübnan'a akın etmesiyle ülke istihbaratı tehlikelere açık hâle gelmiş ve Lübnan topraklarında sabotaj faaliyetleri artış göstermiştir.

48

2. Kuveyt ve Katar gibi Körfez ülkeleri nadiren bilimsel Selefiliğe destek verse de bu konuda en büyük desteği Suudi Arabistan vermektedir. Bu nedenle Suudi Arabistan'ın bölgesel rolünde meydana gelen değişiklikler, iç ve dış faktörler ve şiddetlenen Suudi Arabistan-İran bölgesel çatışması (siyasi ve jeopolitik boyutlarıyla) bilimsel-devrimsel-cihatçı Selefilik olmak üzere Suriye Selefiliğinin seyrini etkilemektedir. Bu anlamda Riyad ve Tahran arasındaki bölgesel çatışma Suriye devrimini mezhepsel ve bölgesel savaşlara, uluslararası ve bölgesel vekalet çatışmalarına sürük-

lemiştir. Arap dünyasının ve Ortadoğu'nun sorunlarının çözülmesi için verilen uğraşları engellemiştir. Bunun yanı sıra yaşam korkusu ve daha güvenilir bir ortam arama isteği ile hem Suriye içerisindeki hem de dışarıya verilen göçlerin yarattığı problemleri görmezden gelerek Suriye halkını daha büyük açmazlara sürüklemiştir.

Körfez'in mali desteğinin Suriye Devrimi özelinde Arap Devrimleri'nin gidişatını ne yönde etkilediği ve otoriter Arap rejimleri ile mücadelede cihatçı Selefî hareketlere güvenmenin ne derece doğru bir hareket olduğu hususunda daha fazla bilimsel ve akademik çalışmaya ihtiyaç vardır. Selefî hareketlerin arka planına bakmak gerekirse entelektüel derinliğe ve stratejik vizyona sahip olmadıklarını görürüz. Aynı zamanda çoğunun ulusal siyasi tecrübeden yoksun olduğu ve cihatçı küresel projelerle bağlantı hâlinde olduğu ortadadır. Dolayısıyla bu faktörler otoriter Arap rejimleri ile mücadelede bu hareketlere güvenmeyi zorlaştırmaktadır.

3. Suriye ve Afganistan arasında küçük bir benzerlik bulunmaktadır. 1970'li yılların sonunda uluslararası sistemin belirli bir kısmının Afgan mücahitlerine destek vermesi konusunda ABD ve uluslararası taraflar farklı tutumlar benimsemiştir. Washington, uluslararası rakibi olan Sovyetler Birliği'ni hezimeye uğratmak niyetindeydi. Uluslararası ve bölgesel tarafların gidişatının farklı olması cihatçı Selefî hareketlerin Suriye'de yayılım göstermesinin önünde büyük engeller oluşturmuş, cihatçı Selefiliğe kısıtlamalar getirmiş, bilimsel ve devimsel Selefiliğin rolünü azaltmış, Rusya'nın daha fazla güç elde etmesini sağlayan ve uluslararası anlamda baskılarını artırmalarına imkân veren Suriye müdahalesinin önünü açmıştır. Rusya'nın aksine ABD ve Avrupa Birliği 2011 Suriye Devrimi'nin ardından ülkedeki çatışmaya müdahale konusunda çekimser kalmayı tercih etmiştir.

Dipnotlar

- ¹ Abdurrahman el-Hâc, “Suriye’de Selefilik ve Selefiler: Reformdan Cihada”, raporlar, Doha: el-Cezîra Araştırma Merkezi 26/05/2013: <https://bit.ly/36pSC8a>
- ² Suriye İhvanı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Beşir Musa Nâfi, **İslamcılar**, Beyrut, Bilimsel Arap Yayınları, Doha, el-Cezîra Araştırma Merkezi 2010, s.148-150.
- ³ Abdurrahman el-Hâc, age.
- ⁴ Hafız Esad’ın sözde “ıslah hareketi” hamlesi ışığında Suriye toplumunun işkence ve korku altındaki durumu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Şemseddin el-Keylânî, **Suriye Siyasi Yaşamına Giriş: Başlangıçtan Devrime**, Beyrut, Arap Araştırma ve Siyasi Çalışmalar Merkezi, Kasım 2017, s.89-113.
- ⁵ Beşir Musa Nâfi, age, s.152.
- ⁶ Beşir Musa Nâfi, age.
- ⁷ Beşir Musa Nâfi, age & Azmi Beşşâra, Ordu ve Siyaset: **Arapların Teorik Sorunları ve Örnekleri**, Beyrut, Arap Araştırma ve Siyasi Çalışmalar Merkezi, Nisan 2017, s.122-123 & Şemseddin el-Keylânî, age, s.96-97.
- ⁸ Beşir Musa Nâfi, age, s.154-155.
- ⁹ Thomas Berry, “Suriye’deki İslamcı Akımın Unsurları: Siyasi Reformcular, Akademisyenler ve Demokrasi”, Çeviri: Umriye Sultânî, Mısır: İskenderiye Kütüphanesi, Geleceğe Yönelik Çalışmalar Birimi, Aralık 2012, s.21-27.
- ¹⁰ Muhammed Ebû Rummân, “**Selefilik Mücadelesi: İdeolojiler ve Paradokslar Üzerine Bir Okuma**”, Beyrut: Arap Araştırma ve Yayın Ağı, Umman: Stratejik Araştırmalar Merkezi- Ürdün Üniversitesi, 2016, s.99.
- ¹¹ Thomas Berry, age, s.17.
- ¹² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Adil bin Halife Balkahle, “Şeyh Muhammed Said el-Bûtî’nin Siyasi Tutumları”, **Arap Geleceği**, sayı 467, Ocak 2018: <https://bit.ly/3bN65Kb>
- ¹³ Halid el-Hurûb, “Kritik Hesaplamalar: Körfez’in Suriye’deki Değişime Verdiği Desteğin Belirleyicileri, Uluslararası Siyaset, sayı 192, Nisan 2013, s.89.
- ¹⁴ Halid el-Hurûb, age.
- ¹⁵ Mu’tez Selâme, “Komplike Hesaplar..Körfez Ülkeleri ve Suriye Krizi, **Körfez Üzerine Ortaya Atılan Görüşler**, sayı 98: <https://bit.ly/2QEbyB>
- ¹⁶ Muhammed Abdulhafız eş-Şeyh, “Birleşmiş Milletlerin Arap Devrimlerindeki (Suriye, Libya vb.) İnsani Müdahaleleri”, **Arap Siyaset Bilimi Dergisi**, sayı 43-44, yaz-sonbahar, 2014, s.137-138.
- ¹⁷ Muhammed Abdulhafız eş-Şeyh, age.

- ¹⁸ El-Ehrâm Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, **2015 Arap Stratejik Raporu**, Kahire: Merkez, 2016, s.266.
- ¹⁹ Ziyâd Mâcid, “Rusya-ABD’nin Suriye Meselesine İlişkin Teknik Tasfiyesi”, raporlar, Doha, el-Cezîra Araştırma Merkezi 24/08/2017: <https://bit.ly/347I9fz>
- ²⁰ Kâzım Hâşim Na’m, **Soğuk Savaş Sonrası Rusya ve Ortadoğu: Fırsatlar ve Meydan Okumalar**, Beyrut, Arap Araştırma ve Siyasi Çalışmalar Merkezi, 2016, s.66.
- ²¹ Kâzım Hâşim Na’m, age, s.67.
- ²² Suriye devrimine yönelik Rusya’nın izlediği politika hakkında detaylı bilgi için bkz.: Muhammed Fâyiz Ferhat, “Arap Baharı Dalgası Karşısında Çin-Rusya Tutumu: Ekonomik Çıkarların Ötesinde, **Arap Devrimlerinin Jeopolitik Yansımaları**, Beyrut, Arap Araştırma ve Siyasi Çalışmalar Merkezi, 2014, s.253-277. & Nurhan eş-Şeyh, “Arap Dünyasındaki Rusya ve Jeopolitik Değişimler”, age, s.289-313. & Azmi Beşşâra, “**Rusya: İdeolojinin Ötesinde Jeopolitika**”, Arap Siyasetleri, sayı 17, Kasım 2015, s.5-12.
- ²³ -İmâd Kerkas, İstanbul-Cabir Ömer, “Suriye: Tahrir eş-Şam’ın Tasfiyesi İçin Verilen Mühlet İdlîb Ateşkesini Bozacak Mı?”, **Yeni Arap** 14/01/2020: <https://bit.ly/30mBwFP>
- İsmail Cemal, “İdlîb’i Terk Etmek Ya Da HTŞ ile Mücadele Etmek: Türkiye Şimdi İki Seçenek ile Karşı Karşıya Mı?”, **el-Kuds el-Arabî** 16/02/2020: <https://bit.ly/3269tvu>
- ²⁴ Thomas Berry, “ez-Zekat Kardeşliği: Selefi Finansörler ve Suriye Devrimi”, Carnegie Ortadoğu Merkezi 04/06/2018: <https://bit.ly/2ttmstN>
- ²⁵ Thomas Berry, age.
- ²⁶ Detaylı bilgi için bkz.: Stephane Lacroix, **Suudi Arabistan’da Çağdaş İslam Hareketi Sahve Dönemi**, Beyrut: Arap Araştırma ve Yayın Ağı, 2012, s.55-200.
- ²⁷ İhsan el-Fakih, “Sahve Hareketi İslami Eylem Haritasında Nerede Durmaktadır?”, **el-Kuds el-Arabî** 28/01/2019: <https://bit.ly/2ThMyLl>
- ²⁸ İhsan el-Fakih, age.
- ²⁹ Detaylı bilgi için bkz.: Bessâm Nâsir, “Suriye Devriminde Suriye Selefililiğinin Varlığı”, Arabî 21, 08/10/2015: <https://bit.ly/2MYf4gY>
- ³⁰ Thomas Berry, age.
- ³¹ Burhan Galyûn, **Suriye 2011-2012 Yılları Arasında Yarım Kalmış Bir Devrimin Hasarları**, Beyrut: Arap Araştırma ve Yayın Ağı, 2019, s.189.
- ³² Burhan Galyûn, age.
- ³³ Vesîm Emevî, “Şeyh Adnan Ar’ûr’un Devrim Hükümeti Kurma Girişimi”, syriannoor.net, 04/01/2012: <https://bit.ly/2ZSZYQQ>

- ³⁴ Burhan Galyûn, age, s.193.
- ³⁵ Burhan Galyûn, age, s.193.
- ³⁶ Thomas Berry, age.
- ³⁷ Burhan Galyûn, “Politikada Çocukluğu Geride Bırakma Zamanı”, Yeni Arap 14/02/2020: <https://bit.ly/2SKKutm>
- ³⁸ Abdurrahman el-Hâc, age.
- ³⁹ Abdurrahman el-Hâc, age.
- ⁴⁰ Şemseddin el-Keylânî, age, s.175-176.
- ⁴¹ Tarık Osman, “İŞİD Paradoksları: Hayal Kırıklığına Dönüşen Siyasi Umutlar”: Fatıma es-Samâdî,, Beyrut, , Bilimsel Arap Yayınları, Doha, el-Cezîra Araştırma Merkezi, 2016, s.126-127. & Washington’ın İŞİD politikası hakkında detaylı bilgi için bkz.: Hâris Hasan, “ABD’nin İŞİD Politikası”, **Arap Politikaları**, sayı 16, Eylül 2015, s.28-45.
- ⁴² Fevâz Cerces, **İŞİD’in Yol Haritası: el-Kaide Sonrası Cihatçılar**, Çeviri: Muhammed Şeya, Beyrut: Arap Birliği Araştırma Merkezi, Mayıs 2016, s.180-181.
- ⁴³ Fevâz Cerces, age, s.226.
- ⁴⁴ Fevâz Cerces, age, s.227.
- ⁴⁵ Fevâz Cerces, age.
- ⁴⁶ Azmi Beşşâra, **Bir Soruyu Cevaplarken: Selefilik Nedir?** Beyrut: Arap Araştırma ve Siyasi Çalışmalar Merkezi, Eylül 2018, s.189-190.
- ⁴⁷ Muhammed Nezir Salim, “Suriye’deki Selefililiğin Geleceği ve Dönüşümleri”, “Selefilik: Dönüşümleri ve Geleceği” başlıklı bildiri, İstanbul: Arap İlişkileri ve Uluslararası İlişkiler Forumu, 30-31 Ağustos 2018.
- ⁴⁸ Muhammed Allûş, Lübnan’da Ülke İçi Eğilimler ve Bölgesel Bağlılık Arasında Selefi Cihat Örgütleri”, **Türk Vizyonu**, sayı 1, İlkbahar 2017, s.104-105.

Notlar

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (850) 888 15 20
📠 +90 (312) 430 39 48

✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📌 🌐 📺 📺
orsamorgtr